

EGENDOMSÄGANDE DEMOKRATI

Av civilekonom CARL LEISSNER

HÖGERPARTIETS principprogram, fastställt av riksstämman den 4 juni 1956, omfattar sexton punkter. Den sjunde punkten inleds med följande mening: »Högerpartiet vill arbeta för en egendomsägande demokrati, byggd på fri företagsamhet och utbredd personlig äganderätt.»

Det är skada att högern inte lägger ner större ansträngningar på att dra upp riktlinjerna för den egendomsägande demokratin och utarbeta planer för dess genomförande. Det är skada bl. a. av de skälen att alldeles för många blir benägna att anse talet om den egendomsägande demokratin enbart som löst prat och att alldeles för få inser hur revolutionerande denna tanke i själva verket är.

Vi lever av allt att döma i en epok med ett snabbt materiellt framåtskridande. Samtidigt har vi en jämfört med tidigare hög kapitalbildning. De invecklade sambanden mellan dessa två företeelser skall här lämnas därhän. Det skall endast konstateras en sak, nämligen att det frivilliga monetära sparandet ofta varit otillräckligt för att finansiera den samtidigt pågå-

ende realkapitalbildningen, varför en viss inflation varit oundviklig. Denna inflation får betraktas som en speciell form av tvångssparande, då den framtingat det utrymme för investeringsverksamheten, som eljest icke skulle förelagat. Det är möjligt att mänskorna i längden inte kommer att finna sig i att framåtskridandet finansieras medelst inflation och frågan blir då vilken sparform som kommer att ersätta den.

Innan vi diskuterar möjliga sparformer i ett genomindustrialiserat samhälle kan det vara skäl att antydningssvis beröra sparformerna under de utvecklingsfaser vi hittills genomgått sedan vi i mitten på artonhundratalet lämnade den — om uttrycket tillåtes — prekapitalistiska tidsåldern. Bortsett från en viss upplåning i utlandet vid periodens början finansierades kapitalbildningen fram till Wigforss huvudsakligen genom personligt sparande i de högre inkomstskikten. Wigforss, vars jämlikhetspatos förevisats på ett måhända föga smickrande och möjligtvis också föga rättvist sätt i den allbekanta satsen om den med

jämmod fördragna fattigdomen, genomförde under loppet av femton år så radikala ändringar av inkomstbeskattningen att de större inkomsttagarnas personliga inkomster fick betydligt mindre betydelse än tidigare för kapitalbildningen. Men samtidigt som han ledde bort gamla tillflöden, som tidigare haft största betydelse för kapitalförsörjningen inom näringslivet och samhället, öppnade han nya källor vars kapacitet ej stod de gamlas efter. Jämsides med omläggningen av beskattningen av fysiska personer ändrades också företagsbeskattningen. De företag som drevs i aktiebolagsform fick under vissa förutsättningar rätt till fri avskrivning på andra anläggningstillgångar än fastigheter samt till fri varulagervärdering.

Här skall inte göras något försök att värdera Wigforss' insatser på företagsbeskattningens område. Uppenbarligen torde företagen erhållit fullgod ersättning för den minskning av kapitaltillförseln som orsakades av den skärpta beskattningen av fysiska personer. En fråga som har sitt givna intresse men här måste lämnas obesvarad är huruvida Wigforss' omläggning av företagsbeskattningen utgjorde ett avsiktligt led i en ursprunglig plan för socialismens stegvisa genomförande eller om den bör betraktas som en provisorisk lösning av problemet att under en övergångstid trygga kapitalförsörjningen. En annan fråga,

som också har sitt givna intresse och också måste lämnas obesvarad, är hur läget skulle gestaltat sig i dag — politiskt och i andra avseenden — om en större förståelse mellan socialdemokratin och näringslivet medfört att skärpningen av företagsbeskattningen under senare år icke blivit så långtgående.

Vad som nu är av intresse är frågan hur vi i fortsättningen skall få till stånd så stort sparande att den önskvärda kapitalbildningen äger rum utan inflationsrisk. Innan denna fråga besvaras bör det måhända ges ett godtagbart skäl till att det inte är troligt att lösningen helt enkelt består i en återgång till tidigare gällande regler för företagsbeskattningen. Skälet är följande. Vilken eller vilka sparandeformer vi kommer att bli begåvade med i fortsättningen är en sak som bestäms av den politiska utvecklingen. Antingen kommer socialdemokratin att hålla sig kvar vid makten och få möjlighet att ordna kapitalförsörjningen enligt sin uppfattning som säkerligen inte syftar till någon återgång till tidigare regler för företagsbeskattningen. Eller också kommer de borgerliga partierna att träda till och då blir det näppeligen heller någon återgång till Wigforss' rundhanta avskrivnings- och lagervärderingsregler av det enkla skälet att i så fall blir det för dessa partier en politisk nödvändighet att först och främst sänka de personliga skatterna och förbättra

småföretagarnas och de fria yrkesutövarnas möjligheter till resultatutjämnning. Som framgår av det följande innebär detta emellertid inte en försämring av näringslivets kapitalförsörjning utan endast att företagen hänvisas att täcka sitt medelsbehov på kapitalmarknaden i stället för genom självfinansiering. Det innebär däremot att man måste söka andra utvägar för att hindra att investeringsverksamheten leder till en inflationistisk prisutveckling.

När det gäller att åstadkomma ett så stort sparande att den för det materiella framåtskridandet erforderliga investeringsverksamheten kan försiggå utan inflationistiska följdverkningar, förefaller det som det i nuvarande läge vore i princip två vägar som erbjuder sig, vilka här kan kallas statskapitalismens och folkkapitalismens. Statskapitalismens väg innebär att sparandet är kollektivt och obligatoriskt. Genom beslut av centrala instanser fastställs hur stort sparandet skall vara, hur det skall åstadkommas och vilka ändamål det skall tjäna. Folkkapitalismens eller den egendomsägande demokratis innebär att var och en själv bestämmer hur mycket han vill spara och var besparingarna skall placeras. Det finns en mycket viktig likhet mellan stats- och folkkapitalismen. Vid given kapitalbildning kommer praktiskt taget samma människor att åstadkomma praktiskt taget samma

sparande. Det finns emellertid också mycket betydelsefulla skillnader, t. ex. att statskapitalismen innebär att den enskilde avhänds dispositionsrätten över de sparade medlen och att sparmedlens användning regleras av staten, medan folkkapitalismen innebär att spararen bibehåller den fulla förfoganderätten över det kapital han hopbragt, varav bl. a. följer att han kan lämna det i arv till sina efterlevande, och att sparmedlens fördelning på investeringsobjekt sker på en marknad för investerbara medel och icke regleras av centrala myndigheter.

Det finns ingen anledning att i denna artikel ingå på tänkbara tillvägagångssätt när det gäller att i full utsträckning genomföra statskapitalismen. Det enda som möjligen behöver konstateras är att såvida de politiska förutsättningarna är för handen kommer man säkerligen att bemästra de tekniska problemen. En utbyggnad av statskapitalismen behöver inte innebära att mindre resurser ställs till förfogande för utbyggnaden av produktionsapparaten. Den innebär endast att medelsanskaffning och medelsfördelning regleras av centrala beslut och icke av en marknadsmekanism.

Det finns däremot all anledning att syssla med frågan hur det vid ett eventuellt politiskt regimskifte skall lyckas för de borgerliga partierna att ge skattesänkningen en sådan utformning att regimskiftet

kommer att präglas inte bara av lättande skattetryck utan också av upphörande inflationstryck. Otvivelsaktigt bör en generell sänkning av de personliga skatterna leda till en ej föraktlig ökning av det personliga sparandet men det torde ej få uteslutas att det kan bli nödvändigt med kompletterande sparfrämjande åtgärder. Utformningen av dessa kommer väsentligen att bestämmas av inställningen till frågan vilken ekonomisk organisation som bör eftersträvas i dagens och morgondagens samhälle. Vill man ha till stånd en spridning av ägandet, innebärande att det materiella framåtskridandet kommer alla till del också i den formen att alla blir personliga ägare till en undan för undan växande förmögenhet, så får de sparfrämjande åtgärderna utformas med tanke härpå. Det är uppenbart att de i huvudsak måste få sitt uttryck i en reformering av olika beskattningsformer, främst inkomst- och förmögenhetsbeskattningen. Det är vidare uppenbart att utformningen av dessa åtgärder måste föregås av ett ingående och allsidigt utredningsarbete. När här ändock göres ett försök att skissera vilka ändringar i beskattningen som kan tänkas erforderliga för det angivna syftet får det främst uppfattas som ett inlägg i den hittills icke särskilt livliga debatten om den egendomsägande demokratin.

Den egendomsägande demokratin måste syfta till en demokrati-

sering av kapitalet, innebärande att allt bredare befolkningslager delar uppgiften att trygga kapitalförsörjningen i samhället och delar den ersättning härför som kapitalinkomsterna utgör. Det gäller att hos alla inkomsttagare grundlägga vanan att regelbundet sätta av en del av inkomsten för att skapa en inkomstkälla som fortsätter att lämna avkastning även efter utträdet ur arbetslivet och som vid ägarens frånfälle kan övertagas av de efterlevande. Ett av de verksamaste instrumenten när det gäller att påverka folks konsumtions- och utgiftsvanor är ovedersägligen beskattningssystemet och det är då naturligt att söka åstadkomma den önskade ändringen av sparbenägenheten genom lämpligt tillpassade skattereformer. Av allt att döma har man rätt att räkna med att människornas sparvilja ökar avsevärt när det vid inkomsttaxeringen finns möjlighet att från den beskattningsbara inkomsten undantaga sparade belopp och att intresset att vidmakthålla sparkapitalet blir större ju lindrigare kapitalinkomsten beskattas.

Redan nu är det vid inkomsttaxeringen medgivet att från inkomst av kapital göra ett extra avdrag, som för ensamstående uppgår till 300 och för äkta makar till 600 kronor. Detta för ett par år sedan införda avdrag skulle kunna betraktas som en blygsam men principiellt viktig inledning till en omläggning av skattesystemet en-

ligt folkkapitalistiska riktlinjer. Det ligger nära till hands att tänka sig att man för att uppamma tillväxten av det personliga sparandet undan för undan höjer detta avdrag. Det måste emellertid också vara angeläget att man så mycket som möjligt underlättar för dem som ännu inte hunnit skaffa sig ett så stort sparkapital, att de kan utnyttja hela avdraget, att så att säga hinna ifatt de övriga. Det redan existerande avdraget från kapitalinkomst bör därför kompletteras med möjligheter till skattefritt sparande i de fall den skattskyldige ej besitter ett så stort sparkapital att han till fullo kan utnyttja det nuvarande kapitalinkomstsvdraget. Villkoren för skattefritt sparande bör vara så liberala som möjligt. Bl. a. bör det föreligga största möjliga valfrihet ifråga om sparmedlens placering. Att ordna detta på ett ur skatte- tekniska och samhällsekonomiska synpunkter tillfredsställande sätt erbjuder säkerligen vissa problem, men det bör vara uppenbart att om man på allvar eftersträvar att genomföra den egendomsägande demokratin så låter man sig inte hejdas av tekniska svårigheter.

Det bör understrykas att åtgärder för att bredda och stimulera det personliga sparandet icke i första hand kan motiveras med nödvändigheten att trygga finansieringen av den för det materiella framåtskridandet erforderliga realkapitalbildningen. Det är tvärtom

mycket som tyder på att denna inte i större grad påverkas av penningvärdets utveckling så länge inte inflationen får sådan styrka att den leder till samhällsupplösning och ekonomiskt sammanbrott. De sparfrämjande åtgärderna kan heller inte motiveras av att de är nödvändiga för att penningvärdet skall bevaras. Är det endast ett fast penningvärde man eftersträvar torde målet lika väl kunna nås på andra vägar. För de sparfrämjande åtgärderna kan det inte åberopas mer än ett skäl men det bör vara avgörande, nämligen önskemålet att stärka och utbreda *personligt* sparande och *personligt* ägande. För dem som är fångna i kollektivistiska tänkesätt måste därför reformer av här antytt slag framstå som en styggelse.

Ett genomförande av den egendomsägande demokratin måste ändra förutsättningarna för de i bolags- och föreningsform drivna företagen. Eftersträvar man en ekonomi där sparandet så långt möjligt är personligt så kommer man inte att ha behov av något företagssparande om man därmed avser skillnaden mellan ett företags hela vinst och den del som utdelas. I så fall blir det inte möjligt att expandera företagen med hjälp av vinstnerplöjning utan i den mån anläggningstillgångarna ökas får detta finansieras genom nyemission och/eller upplåning. Härav följer bl. a. att vinstberäkningsreglerna bör vara så utformade att

den redovisade vinsten så nära som möjligt sammanfaller med den faktiska och att det alltså inte kommer att finnas möjlighet till fri avskrivning eller fri lagervärdering. Å andra sidan bör en ändring av skatteregler aldrig leda till att företagen beskattas för högre vinst än den som uppkommit under året. Dubbelbeskattningen av rörelsevinsten i aktiebolag med flera företagsformer bör avskaffas och utdelad vinst bör ej beskattas hos företaget utan endast hos den som uppbär utdelningen.

Vad som gör den egendomsägande demokratin till det ekonomiska systemet för vanliga människor är framför allt det förhållandet att utvecklingen främst blir ett resultat av hur de enskilda människorna bestämmer sig för att disponera sina inkomster och icke av hur statsmakterna beslutar att de skall disponera dem eller hur marknadsundersökare och andra prognosmakare bedömer att de vill disponera dem. Detta system innebär att »den lille mannen» behåller så mycket som möjligt av den ekonomiska makten i egna händer och överlåter så litet som möjligt på politiker eller företagsledare, främst av det skälet att det ändå alltid blir han som får betala.

Huruvida det blir de kollektiva eller de personliga förmögenheterna som främst kommer att tillväxa genom den pågående kapitalbildningen och om det i senare falllet uppkommer en koncentration

eller en spridning av ägandet är framför allt, kanske uteslutande, en samhällsorganisatorisk fråga. För att få en föreställning om tänkbara förmögenhetsförhållanden efter ett par decennier kan vi göra det antagandet att nettokapitalbildningen, dvs. värdet av löpande kapitalanskaffning minus löpande kapitalförslitning, f.n. uppgår till något sådant som fem miljarder om året. Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar uppgick de privata inhemska bruttoinvesteringarna år 1958 till 10,7 miljarder och de offentliga till 7,8 eller sammanlagt 18,5 miljarder; någon uppgift om kapitalförslitningen lämnas däremot icke. Vi kan vidare anta att realkapitalbildningen i fasta priser ökar med åtminstone fem procent om året; mellan 1951 och 1958 ökade bruttoinvesteringarna i löpande priser från 10,5 till 18,5 miljarder. Under förutsättning att realkapitalbildningen finansieras medelst ett någorlunda jämt fördelat personligt sparande, innebär detta att familjer i fyrtiofem- till femtioårsåldern om tjugu till tjugufem år vanligen bör ha en förmögenhet på fyrtio- till femtiotusen kronor. Om trettiofem till fyrtio år skulle det höra till ovanligheten att träffa på familjer i sextioårsåldern med mindre förmögenheter än hundratusen.

Den egendomsägande demokratin eller folkkapitalismen utgör ett av de tänkbara ekonomiska syste-

men i ett färdigutvecklat samhälle. Dess ledande tanke torde framför allt vara att förhindra den oerhörda maktkoncentration som svårigen kan undvikas vid mer centralistiska system. Den egendomsägande demokratin är vidare inte bara en metod att lösa kapitalförsörjnings- och kapitalförvaltningsproblemet, den tillgodoser också kravet på ekonomisk demokrati genom att varje medborgare självständigt förvaltar sin del av landets samlade förmögenhet, något som i sin tur leder till att klassgränserna utsuddas. Vid detta system kommer den fortgående standardhöjningen att till betydande del tas ut i form av en förmögenhetsökning; man kan säga att den egendomsägande demokratin inte bara väcker kravet på allas

rätt till förmögenhet utan också anvisar hur kravet skall tillgodoses. Med stigande förmögenhet kommer människorna att få större ekonomisk handlingsfrihet, större trygghet och större oberoende.

För att den egendomsägande demokratin skall förverkligas fordras icke minst att man på högerhåll lägger ner ett intensivt arbete på att utveckla och fördjupa dessa idéer. Vidare bör man så snart som möjligt utarbeta konkreta förslag till alla de praktiska åtgärder som erfordras för att samhället skall börja omvandlas enligt de uppdragna riktlinjerna. Samtidigt måste man, genom att övertyga tillräckligt många om idéernas bärkraft, skapa de politiska förutsättningarna för deras förverkligande.